

Світові освітні тенденції як фактор оновлення сучасної освітньої сфери

Резюме. Стаття присвячена соціально-філософському аналізу оновлення сучасного освітнього простору наділеного аксіологічною значущістю та дослідженню основних його тенденцій як складних та багаторівневих систем орієнтації світу.

Ключові слова: світові освітні тенденції, освітній простір, освіта, цінності.

Резюме. Статья посвящена социально-философскому анализу обновления современного образовательного пространства наделенного аксиологической значимостью и исследованию основных его тенденций как сложных и многоуровневых систем ориентации мира.

Ключевые слова: мировые образовательные тенденции, образовательное пространство, образование, ценности.

Chervona L. Summary. The article is devoted to the socio-philosophical analysis of updated modern educational space endowed axiological significance and its main research trends as complex and multi-targeting systems in the world.

Key words: education trends, educational environment, education, values.

Світові освітні тенденції та їх вплив на формування моделей вищої освіти будь-якої країни і України зокрема, завжди буде актуальною темою в науковому дискурсі. Виходячи з того, що тенденції в загалі визначаються як напрямок розвитку, спрямованість у поглядах або діях, то сучасний дискурс стосовно основних освітніх тенденцій в сучасному світі достатньо складний і протирічний по своїй суті феномен, оскільки кожна національна традиція має власну специфіку, свої інтереси, своє власне бачення проблем, свої теоретико-концептуальні напрацювання і т.д. Тому варто говорити про сучасний світовий освітній простір як про єдиний організм, що формується і

в кожній освітній системі якого наявні глобальні тенденції й збережено розмаїтість.

Серед чинників розвитку людства освіта набуває сьогодні першорядного значення, що зумовлено також сучасними світоглядними, культурними викликами та глобалізаційно-цивілізаційними процесами у світі. Разом з тим освіта не може розглядатися, без формування людини, її духовного та інтелектуального потенціалу, відтворення та розвитку в неї певних культурних якостей. Виникає необхідність нового осмислення діяльності освіти і всього комплексу суспільних відносин з цим пов'язаного. Таким чином, освіта набуває значущої ролі, як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі. Освіта, її організація, напрями розвитку, зміст і навчальні технології знаходяться в епіцентрі дискусій, що розгорнулись нині в світовому інтелектуальному середовищі. Мова йде про опрацювання нової філософії освіти – освіти, яка б забезпечила комфортне існування людини у ХХІ ст. [1. с.6].

Стан, перспективи і тенденції розвитку освіти взагалі в сучасному світі висвітлюються в працях Б.Вульфсона, З.Малькової та інших авторів, які аналізують освітні системи провідних країн Заходу, форми та методи організації навчального процесу. Становлення та розвиток освітньої проблематики відбувалися в межах наукових інтересів відомих дослідників – В.Астахової, М.Лукашевича, М.Головатого, І.Гавриленка, І.Бичка, І.Зязюна. Вагомий внесок у розвиток філософії освіти зроблено вченими Інституту вищої освіти АПН України В.Андрущенком, М.Михальченком, Г.Темком, В.Лутаєм. У сучасному філософсько-культурологічному напрямку слід відзначити дослідження представників Інституту філософії НАН України, здійснені під керівництвом М.Поповича (В.Іванов, С.Кримський, В.Мейзерський, Б.Парахонський та ін.).

Застосовуючи напрацьований теоретичний базис та здійснюючи спробу розкрити нагальні проблеми оновлення сучасної освітньої сфери, дана

розвідка ставить перед собою за *мету* проаналізувати сучасний освітній простір та його тенденції.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались наступні *завдання*: розглянути основні підходи у розумінні освіти для розкриття її суспільного призначення та дослідити основні тенденції та процеси розвитку в сучасному освітньому просторі.

Щоб зрозуміти суспільне призначення освіти, варто зупинитися на основних підходах до її розуміння. Перше, освіту часто розглядають у системно-функціональному розрізі – з точки зору інституціонального дизайну суспільства, взаємозв'язку із іншими інститутами та підсистемами, виконання нею специфічних та загальних функцій тощо. Європейський світ намагається охопити її Болонськими деклараціями. З позиції Практики важливо знати специфіку всієї системи освіти на рівні країни, конкретного регіону й окремої освітньої установи. Ця специфіка виявляється в моделях освіти, в освітніх цілях, змісті освіти, формах, видах і якості здобування освіти. І хоча головні напрями розвитку освіти в них визначені досить перспективно, запитань все ще залишається більше ніж відповідей. По-друге, існує ціла низка концепцій, пов'язаних із людиноцентристським розумінням призначення освіти – як інституту формування світогляду людини, виховання певних цінностей, моделей поведінки та спілкування. Роль освіти в цих концепціях пов'язана із збереженням культурно-історичного простору, громадянським вихованням, завданнями не лише навчання або професійної соціалізації, а й вихованням людини, розкриттям її інтелектуального й творчого потенціалу, культивуванням відповідальності.

Трактування поняття освіти залежить від підходу до ідеї людини, хоча можливість освіти як практики сама вже диктує певний підхід до ідеї людини. В етимології терміна освіти присутній образ, підведення під образ, надання образу, тобто якщо освіта можлива, то вона розуміється як робота з формою, ентелехією людини. Але чи зачіпається при цьому зміст, суть, природа людини? Якщо в процесі освіти природа людини не зачіпається, то

різноманітність освітніх практик детерміновано тільки культурними та історичними уявленнями про ті образи чи зразки, під які підводиться людина в процесі освіти. У цьому випадку дискусія розгортається або навколо трактування поняття, на кшталт «гармонійно розвинена особистість», або навколо осмислення конкретних зразків. Якщо ж освіта здатна впливати на природу людини, то освітня практика стає антропотехнікою і потрапляє в зону дії морального закону [2, с. 719].

Плюралізм сучасних європейських суспільств створює у сфері освіти множинність пропозицій цілей і зразків розвитку людини. Сучасна людина більш вільна у виборі того типу освіченості, яка може бути запропонована соціумом. Людина менше обмежена походженням в силу соціальної динаміки і мобільності; менше зв'язана обмеженістю власних здібностей, у зв'язку з високою технологічністю, людина в меншій мірі залежить від рідної мови і етнічної належності завдяки глобалізації і стандартизації освіти і інтернаціоналізації культурних мов. Вибір людиною варіанту освіти обмежений лише її орієнтацією у світі цінностей. Орієнтація у світі сучасних цінностей постає самостійною задачею освітньої діяльності у сучасному світі, на відміну від минулих історичних ситуацій, коли цінності транслиювалися і передавалися в процесі самої освіти. Але забезпечення такої орієнтації у світі цінностей забезпечується не тільки в інститутах освіти, але й за межами освітніх інституцій: у сім'ї, засобами масової інформації, в міжособистісних контактах тощо. А коли одна з найважливіших задач освіти виводиться зі сфери відповідальності інститутів освіти, виникає необхідність перетворення всього соціуму в освітню спільність. Аксиологічна проблематика в сучасному вигляді полягає не в обмеженості свободи вибору в розмаїтті цінностей, а в умінні нею користуватися.

Свобода становлення суб'єкта в освітньому процесі не просто артикулюється як оптимізуючий фактор, а обґрунтовується як необхідна умова внутрішнього становлення самосвідомості, що детермінується умовами його внутрішньої суб'єкт–суб'єктної структури. При цьому

об'єктивні детермінанти (тобто цінності, що привносяться в освіту суспільством) ні в якому разі не випускаються з уваги, але у випадку особистісного людського розвитку вони діють, лише будучи охопленими й асимільованими внутрішньою структурою свідомості [3].

Поряд з розумінням суспільного призначення освіти важливим вбачається виявлення і врахування сучасних тенденцій розвитку освіти в світі. Проблема полягає навіть в тому, щоб дати вичерпний ряд сучасних освітніх тенденцій. Складність полягає в неоднорідності, багатоаспектності і багатофакторності розвитку самого світового освітнього простору на початку XXI століття, а також у різноманітності підходів у визначенні цих тенденцій. Єдине, що на нашу думку не викличе заперечення в академічному середовищі, це те, що в сучасному світі розглядати феномен світових освітніх тенденцій неможливо поза системою координат, яка складається «тріадою конструкцій» - «глобалізація», «інтернаціоналізація», «європеїзація» [4].

Але повернемося до наукових підходів. На наш погляд, існує три пари ключових наукових підходів до визначення основних освітніх тенденцій у сучасному світі: технократичний/гуманітарний, функціональний/конфліктологічний, нормативно-прескриптивний /дескриптивно-експлікативний. Технократичний підхід абсолютизує технологічні засоби досягнення мети підвищення рівня ефективності освіти в сучасному світі. Гуманітарний підхід наголошує на вирішальному значенні людського фактора і якості соціокультурної сфери, в межах якої індивід функціонує. Функціональний підхід наголошує на соціальних функціях інституту освіти, зумовлених потребами соціуму. Конфліктологічний підхід наголошує на вирішальному значенні для перспектив освіти конфліктогенного чинника функціонування соціуму.

Нормативно-прескриптивний підхід наполягає, що перспективи і тенденції розвитку освіти піддаються реконструкції засобом ідеальної моделі, котра слугує універсальним еталоном. При цьому освітні

перспективи оптимізуються насамперед засобом формальних правил і процедур. Перевагою є раціоналізація прийнятих рішень, чітке окреслення ціннісних критеріїв, переваг та недоліків альтернативних варіантів рішень. Вадюю слід визнати формально-юридичну акцентованість, яка ігнорує істотні соціокультурні фактори, індивідуальні та групові інтереси, ціннісні імперативи індивідуального та суспільного буття загалом.

Дескриптивно-експлікативний підхід фокусує увагу не лише на «видимих», нормах і процедурах, а й на «тіньових» механізмах, неформальних «правилах гри». До переваг цього підходу слід віднести орієнтацію на детальний емпіричний аналіз і пов'язану з ним комплексність теоретичних моделей, котрі віддзеркалюють пріоритети освітнього розвитку. Недоліки полягають цього підходу полягають у складності методики й неоднозначності практичних рекомендацій, про позиційної складової.

Але при всій видимій розбіжності наукових підходів, їх об'єднує те, що всі вони визнають значущість основних освітніх тенденцій для перспектив суспільного розвитку, яка обумовлена істотністю зворотного впливу підсистеми освіти на системи освіти. Значущість змін освітнього простору безпосередньо вплине на суспільний розвиток, оскільки з точки зору зазначених процесів, освіта виступає як функція соціуму, що забезпечує відтворення і розвиток самого соціуму і систем діяльності, що реалізується через процеси трансляції культури і реалізації культурних норм в змінюваних історичних обставинах на новому матеріалі соціальних відношень.

На одинадцятому Всесвітньому конгресі товариств з порівняльної педагогіки на тему «Нові виклики, нові парадигми: освіта на шляху в XXI століття», виділялось чотири базові характеристики глобальних процесів у світовому співтоваристві. По-перше, сучасний світ являє собою цілісну соціально-політичну систему. Тому проблеми, що виникають в одній країні, неминуче приводять до змін у інших країнах. По-друге, використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації дає можливість людям різних країн та національностей приєднатись до одних і

тих же культурних цінностей. Це спричиняє зміну культурних стереотипів та зміщення наголосів у культурній ідентифікації особистості: рушаються моральні норми і традиції, які склалися в суспільстві, інтенсивно формується світова культура. В результаті активного прагнення культурних співтовариств зберегти свою унікальність виникають конфлікти на міжетнічному і державному рівнях. По-третє, змінюється уявлення людини про простір: він ніби зменшується. Сучасні засоби комунікації дозволяють спілкуватись і працювати на відстані. Тому у всіх галузях життєдіяльності суспільства зростає питома вага міжнародного співробітництва. Створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору, для планетарного громадського устрою. По-четверте, знижується роль держави в житті суспільства. Політична і економічна влада все частіше переходить до транснаціональних корпорацій, які починають впливати на траєкторію і характер соціальних, культурних та освітніх процесів у різних країнах та регіонах. Це призводить до опору за збереження автономії з боку окремих людей, народів, держав [5].

Безумовно, ці базові характеристики глобальних процесів у світовому співтоваристві впливають на світовий освітній простір який є складним, неоднорідним і багаторівневим процесом взаємопов'язаних змін, що в свою чергу є закономірним результатом історичного, економічного і духовного розвитку. В світовій освіті, як макросистемі, оформилися загальні елементи, ціннісні орієнтири, які дозволяють розглядати їх як серйозний внутрішньо консолідуєчий потенціал. Відомим є те, що стимулом до змін або реформування стає виявлення протиріч між суспільними змінами і функціонуванням існуючих систем. З одного боку універсальні тенденції реформування освіти в усьому світі, з іншого, особливості їх реалізації в національних системах освіти. Інтеграція в єдиний освітній простір всього світу постає як найбільш адекватна відповідь вимогам глобалізації і формам цивілізаційного розвитку соціуму. У світі не існує такої ідеальної системи освіти яка б з одного боку спиралася на свою історію і традиції, а з другого,

адекватно б відповідала на всі виклики глобального світу. Ця обставина призвела до визнання освіти як сфери особливих державницьких інтересів, а нові цивілізаційні виклики закономірно привели освітні системи багатьох країн до хвилі глибоких реформ. Це відбувається в таких різних країнах, як США, Китай, Германія, Великобританія, Фінляндія, країнах Східної Європи, Південної Америки тощо. Світовий освітній простір, спрямований насамперед на розвиток духовності та творчої сутності людини, а для України історично необхідною постає проблема виховання нового покоління, яке спираючись на загальнолюдські цінності людства, допоможе відродити старі традиції демократії і реалізувати нові демократичні та гуманістичні ідеї і цінності в українському суспільстві.

Таким чином, підсумовуючи розглянуте, слід звернути увагу на такі теоретичні моменти. Трактування поняття освіти залежить від підходу до ідеї людини, а плюралізм сучасних суспільств створює у сфері освіти множинність пропозицій цілей і зразків розвитку людини. Сучасна людина більш вільна у виборі того типу освіченості, яка може бути запропонована соціумом.

В світовому освітньому просторі, як макросистемі, оформилися загальні елементи, ціннісні орієнтири, які дозволяють розглядати їх як серйозний внутрішньо консолідуючий потенціал. А поняття «сучасний освітній простір» в якості базової своєї характеристики актуалізує аксіологічні аспекти буття. В освітньому контексті цінності виступають гранично загальною ідеєю, що надає освіті сенсу. Основними аксіологічними передумовами сучасної освіти виступають такі універсальні домінанти, як певний рівень свідомості, свободи й діяльності суб'єктів освітнього процесу. З огляду на це зазначмо, що цінностям, як світоглядному підґрунтю культури, в сучасному світі відводиться одне з найважливіших місць у розвитку суспільства й держави. Зокрема, до спільних неподільних універсальних європейських цінностей апелюють практично всі політичні документи Євросоюзу. Цінності як важливий чинник політики враховує

стратегія національної безпеки США. Цінності суспільства називають підставою для пошуку подальших шляхів розвитку лідери різних країн. Це дозволяє стверджувати, що системи цінностей, їхня сумісність чи несумісність значною мірою визначатимуть полюси і тяжіння, і відштовхування в глобалізованому ХХІ сторіччі, становитимуть підґрунтя ідентичності та безпеки спільнот.

Література

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 15-17.
2. Всемирная энциклопедия. Философия / [Главный научный редактор и составитель А. А. Грицанов]. – М. : АСТ, МН.: Харвест, Современный литератор, 2001 – 1312 с.
3. Гервас С. Європейські цінності: між ідеалом, дискурсом і реальністю [Електронний ресурс] / Стелла Гервас. – Режим доступу: http://rethinkingdemocracy.org.ua/themes/Ghervas.html#_ftn2.
4. Андрущенко В. Образовательная политика (обзор повестки дня) / В. Андрущенко, В. Савельев. – К. : «МП Леся», 2010. – 404 с.
5. Пуховська Л. П. Перспективи формування світового освітнього простору в ХХІ столітті / Л. П. Пуховська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Житомир, 2003. – Вип. 33. – С. 16–18.

Literature:

1. Andruschenko V. P. (2005), “Philosophy of Education XXI century: search priorities”, Philosophy of Education, Vol. 1, Kiev, Ukraine, pp. 15-17.
2. Gritsanov A. A. (2001), World Encyclopedia. Philosophy, AST, MN .: Harvest, modern writer, Kiev, Ukraine, 1312 p.
3. Gervasi S. “European values: between ideal and reality discourse”, available at: http://rethinkingdemocracy.org.ua/themes/Ghervas.html#_ftn2.
4. Andruschenko V., Saveliev V. (2010), Education Policy (review of the agenda), MP Lesya, Kiev, Ukraine, 404 p.

5. Puhovska L. P. (2003), "Prospects formation of the world educational space in the twentieth century", *Visn. Zhitomir. Here you go. University that IM. Ivana Frank*, Vol. 33, Zhitomir, Ukraine, pp. 16-18.